

بحثی کوتاه راجع به جرایم ارتكابی ایرانیان در خارج از کشور

دکتر محمود المامیر (قاضی دادگاه نظامی استان اصفهان و عضو هیأت علمی دانشگاه)

مقدمه:

طرح مسئله: اجرای قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران، برای افرادی که در داخل مرزهای کشور مرتکب یکی از انواع جرایم مذکور در مجموعه قوانین جزایی می‌گردند، لازم‌الاجرا و ضروری است. موضوع این مقاله راجع به وضعیتی است که اگر یک فرد ایرانی در خارج از مرزهای جمهوری اسلامی ایران مرتکب یکی از انواع جرایم حدود، قصاص، دیات، تعزیرات و یا بازدارنده، غیر از جرایم مصرح در مواد (۵)، (۶) و (۸)^(۱) قانون مجازات اسلامی گردد از قبیل شرب خمر، انواع قتل، رابطه نامشروع، اهانت، کلاهبرداری و ... و پس از ارتکاب جرم در آن سوی مرزهای کشور، در داخل مملکت یافت شود و یا دستگیر گردد و یا در مواردی به صورت غیابی، آیا می‌توان وی را طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران مجازات نمود؟ البته بحث بیشتر راجع به وضعیتی است که اگر ایرانی در محاکم کشور بیگانه تعقیب و احتمالاً محکوم نیز باشد، آیا می‌توان مجدداً وی را تعقیب، محاکمه و محکوم نمود. بالاخره چنانچه فرد ایرانی که در خارج از کشور مرتکب جرم گردیده، در کشور بیگانه محکوم و حکم نیز در خصوص وی به مرحله اجرا درآمده باشد، آیا امکان محاکمه و مجازات مجدد وی در ایران وجود دارد یا خیر؟

در این مقاله سعی شده که با مباحثی اجمالی پیرامون ارتکاب جرایم توسط فرد ایرانی در خارج از کشور، پاسخی مناسب به سئوالات طرح شده ارائه گردد.

گفتار اول:

در خصوص صلاحیت محاکم در رسیدگی به جرایم ارتكابی در خارج از کشور، چهار نظریه کلی وجود دارد که عبارتند از:

۱ - صلاحیت کشور متبوع بزه دیده؛

۲ - صلاحیت جهانی رسیدگی به جرایم؛^(۲)

۳ - صلاحیت سرزمینی بودن محاکم؛^(۳)

۴ - صلاحیت کشور متبوع مرتکب جرم.

با عنایت به نظریات کلی در خصوص صلاحیت محاکم در جرایم ارتكابی در خارج از کشور، مسئله ارتکاب جرایم توسط ایرانیان در خارج از کشور و صلاحیت محاکم داخلی را در فروض مختلفی که ممکن است مطرح گردد، بررسی می‌نماییم.

دلیل اجمالی و بحث برانگیز بودن مسئله مطروح شده نیز این است که در هیچ کدام از قوانین جزایی کشورمان، اشاره صریحی به قاعده منع محاکمه مجدد^(۴) و یا قاعده احتساب مجازات اعمال شده در خارج از کشور^(۵) به چشم نمی‌خورد. در حقیقت، مسئله موردعلاقه، بررسی این مطلب است که اصل صلاحیت واقعی و شخصی در جرایمی خارج از جرایم موضوع مواد (۵)، (۶) و (۷) قانون مجازات

اسلامی (موضوع ماده ۷ قانون یادشده) از یک طرف، و اعتبار امر مختومه از طرف دیگر، تا چه حد قابل توسعه است؟

تعدادی از حقوقدانان معتقدند که همه جرایم ارتكابی در خارج از کشور مشمول اصل صلاحیت واقعی و شخصی قرار نمی‌گیرند، تا بتوان مرتکبین آنها را در داخل کشور مورد تعقیب قرار داد. هرچند به قول «مایکل اکهرست» خیلی از کشورهای جهان اصل صلاحیت واقعی را اصل معتبر و قابل اعمالی می‌دانند، لکن ممکن است ملاحظات امنیتی خود را آن‌چنان موسع تفسیر نمایند که بسیاری از جرایم ارتكابی در خارج از کشور را شامل شود.^(۶)

کشور ما ایران ظاهراً تئوری صلاحیت کشور متبوع مجرم را طبق ماده (۷) قانون مجازات اسلامی مورد پذیرش قرار داده و بیان می‌دارد: «... علاوه بر موارد مذکور در مواد (۵) و (۶)، هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران مجازات خواهد شد.» حال با عنایت به این ماده قانونی، سئوالاتی را که ممکن است مطرح گردند و نیاز به پاسخگویی دارند را بیان می‌نماییم: اول اینکه، اگر ایرانی در خارج از کشور عملی را مرتکب شود که جرم نباشد (از نظر آن کشور) ولی در ایران جرم به حساب آید، آیا در همه موارد می‌باید در ایران مورد تعقیب قرار گیرد؟ دوم، اگر ایرانی مرتکب جرم، برای فعل مجرمانه‌اش محاکمه و محکوم شود و حکم نیز در مورد وی به اجرا درآید، آیا باز هم در ایران می‌توان او را محاکمه و محکوم نمود؟ یا اینکه ماده (۷) قانون مجازات اسلامی را منصرف از سئوال اخیر بدانیم و فقط ناظر به وضعیتی تشخیص دهیم که ایرانی در خارج از کشور مرتکب جرم شده ولی محاکمه و محکوم نشده باشد و یا اصولاً باید بین جرایم حدود و قصاص و دیات از یک طرف و تعزیرات و بازدارنده از طرف دیگر قایل به تفکیک شویم.

گفتار دوم:

برای پاسخگویی به سئوالات کلی بحث، در موارد بسیاری با دو اصل مهم مواجه خواهیم بود: ۱ - اصل جهان شمولی قواعد و مقررات اسلامی از نظر فقه امامیه است.^(۷و۸)

۲ - اصل قضیه محکوم‌بها و یا اعتبار امر مختومه است که یکی از اصول پذیرفته شده حقوق کلاسیک می‌باشد. درحقیقت، عمده بحث در مواردی است که ظاهراً این دو اصل با هم در تعارض قرار می‌گیرند و در نتیجه، فروض مختلفی مطرح است که ماضن بیان آنها، راهکارهای لازم را نیز بررسی می‌کنیم.

بند الف:

اول: در یک فرض ممکن است عمل ارتكابی در خارج از کشور جرم تلقی نگردد، لکن در داخل کشور جرم به حساب آید؛ مثل عدم رعایت حجاب شرعی برای بانوان، شرب خمر، کونکوبینانه،^(۹) و....

دوم: در فرض دیگری برعکس، یعنی ممکن است عمل ارتكابی در خارج از کشور جرم محسوب شود، ولی در داخل کشور، جرم به حساب نیاید؛ مثل دو همسری برای مردان،^(۱۰) و....

سوم: در این فرض، عمل ارتكابی هم در ایران و هم در خارج از کشور جرم است، لکن در خارج از کشور مجازات سنگین‌تری دارد، مثل قتل عمد کافر توسط مسلمان.

چهارم: در این فرض، برعکس فرض سوم، عمل ارتكابی در داخل کشور مجازات سنگین‌تری دارد؛ مثل قتل عمد مسلمان که مجازات آن قصاص است. (درحالی‌که در خیلی از کشورهای اروپایی و.... مجازات اعدام وجود ندارد.)

بند ب:

حال با عنایت به فروض مختلفی که بیان گردید، در فرضی که عمل ارتكابی در داخل کشور ما جرم باشد، مسائل مختلفی ممکن است مطرح گردد که به شرح ذیل خواهند بود:

- ۱ - مرتکب ایرانی در خارج از کشور تحت تعقیب مقامات قضایی محل وقوع جرم قرار نگرفته است.
- ۲ - مرتکب جرم تحت تعقیب جزایی قرار گرفته، لکن تعقیب منجر به صدور تصمیم نهایی مراجع قضایی خارج از کشور نگردیده است.
- ۳ - مرتکب جرم، محکوم شده لکن حکم صادرشده به دلیل فرار محکوم و یا.... به مرحله اجرا درنیامده است.

- ۴ - محکوم علیه ایرانی به دلیل گذشت شاکی یا عفو و یا تحمل مجازات ننموده است.
- ۵ - محکوم علیه مقداری از مجازات را تحمل کرده، لکن مابقی مجازات به دلایلی چون عفو و یا گذشت شاکی خصوصی و.... اجرا نگردیده است.
- ۶ - بالاخره، حکم محکومیت درخصوص مرتکب جرم ایرانی در خارج از کشور به طور کامل به مرحله اجرا درآمده است.

گفتار سوم:

برای پاسخگویی به فروض مختلفی که طرح گردید، می‌توان مطالب ذیل را به ترتیب بیان نمود:

بند الف:

- ۱ - در فرضی که عمل ارتكابی در خارج از کشور جرم نبوده ولی در داخل کشور جرم باشد، بین حقوقدانان اختلاف نظر وجود دارد.^(۱۱) عده‌ای معتقدند اگر جرایم ارتكابی در خارج از کشور مشمول حدود و قصاص و دیات باشند، مرتکب باید به موجب قوانین و مقررات جمهوری اسلامی ایران تحت تعقیب قرار گیرد؛ و عده‌ای نیز معتقدند اطلاقی ماده (۷) قانون مجازات اسلامی شامل هر جرم ارتكابی در خارج از کشور که مشمول مواد (۵)، (۶) و (۸) نباشند، خواهد بود.

نظر دیگری که وجود دارد این است که اعمال ماده (۷) قانون مجازات اسلامی درخصوص جرایم ارتكابی ایرانیان در خارج از کشور مربوط به جرایمی است که مشمول حدود و قصاص و دیات بوده و یا شاکی خصوصی وجود داشته و یا جرم ارتكابی علیه امنیت و آسایش عمومی باشد؛ هرچند مشمول ماده (۵) قانون مجازات اسلامی نگردد، و الا رسیدگی به کلیه جرایم ارتكابی در خارج از کشور صرف نظر از مشکلات اثبات جرم و.... ما را به اهداف مورد نظر مجازاتها نخواهد رساند. به عبارت دیگر مجازات این گونه مرتکبین نفعی برای جامعه ایرانی نخواهد داشت.^(۱۲)

- ۲ - اما درخصوص فرض دوم، یعنی چنانچه عمل ارتكابی در خارج از کشور جرم باشد ولی در ایران جرم نباشد، اگر مرتکب جرم در ایران یافت شود، موردی برای تعقیب جزایی وی وجود ندارد؛ چرا که

طبق ماده (۲) قانون مجازات اسلامی که مقرر می‌دارد: «هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازاتی تعیین شده باشد جرم محسوب...» که منظور، قانون جزایی ایران است و در نتیجه، اعمالی که قوانین جزایی ایران برای آنها مجازاتی در نظر نگرفته باشد، بنابراین قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، جرم محسوب نمی‌شود؛ چه این اعمال در داخل کشور و چه در خارج از کشور صورت گرفته باشد.

۳ و ۴ - برای فروض سوم و چهارم باید بین جرایم مشمول حدود و قصاص و دیات از یک طرف و جرایم مشمول مجازات‌های تعزیری و بازدارنده از طرف دیگر، قایل به تفکیک شویم. در نتیجه، در خصوص جرایم مشمول مجازات‌های حدود و قصاص و دیات چه در خارج از کشور اصلاً مجازاتی در نظر گرفته شده باشد و چه تحت عناوین مختلف مجرمانه مجازاتی سبک‌تر و سنگین‌تر از مجازات‌های مندرج در قانون مجازات اسلامی وجود داشته باشد، در هر صورت باتوجه به اصل جهان شمولی اسلام^(۱۳) و مقررات مربوط به آن، مرتکب جرم طبق قوانین و مقررات جزایی منطبق با فقه اسلامی محاکمه و محکوم می‌شود. برای توضیح بیشتر در این مورد نظریات تعدادی از آیات عظام بیان می‌شود. از آیت‌الله مکارم شیرازی سؤال شده: «در صورتی که افرادی در خارج از کشور ایران مرتکب جرایمی شده و طبق قوانین آن کشورها تعقیب و محاکمه گردیده و کیفر مقرر برای جرم موردنظر را گذرانیده، سپس به ایران مراجعت کرده‌اند، بفرمایید:

الف) در جرایم مستوجب قصاص در صورت درخواست اولیای دم، آیا قابل تعقیب و مجازات هستند یا خیر؟»

ب) در جرایم حدی حکم چیست؟

معظم‌له پاسخ داده‌اند که:

الف) در مواردی که قصاص تعلق می‌گیرد اگر شاکی تقاضا کند، حکم قصاص جاری می‌شود و اگر به جای آن، شاکی خسارتی گرفته و راضی شده، حکم قصاص ساقط است و اگر راضی نشده، وجه خسارت را بازمی‌گرداند و تقاضای قصاص می‌کند.

ب) در موارد حدود، حد ساقط نمی‌شود؛ زیرا آنها (کشورهای غیرمسلمان) صلاحیت اجرای حد را ندارند و به‌علاوه، قائل به حد نیستند.^(۱۴) آیت‌الله بهجت نیز در خصوص سؤالات مشابه فرموده‌اند:

الف و ب: قصاص و حد از آنها رفع نمی‌شود، اگر شرایط را دارا باشد.^(۱۵) آیت‌الله محمد فاضل لنکرانی فرموده‌اند: در جرایم قصاص و سایر حقوق الناس اگر بعد از صدور حکم با صاحبان حق مصالحه‌ای بر آن صورت گرفته باشد اولیای دم نمی‌توانند پیگیری کنند؛ اما اگر مصالحه‌ای صورت نگرفته باشد قابل پیگیری می‌باشد.^(۱۶) آیت‌الله حسین نوری همدانی چنین پاسخ داده‌اند: الف) بلی، قابل تعقیب و مجازات می‌باشد. ب) بلی، با رعایت شرایط و مقررات مربوط، حد جاری می‌شود.^(۱۷) آیت‌الله عبدالکریم موسوی اردبیلی نیز فرموده‌اند: «در جرایم مستوجب قصاص و حد می‌توانند به محاکم صالحه مراجعه نمایند و قابل تعقیب هستند»^(۱۸) آیت‌الله لطف‌الله صافی گلپایگانی بیان داشته‌اند: الف) بلی، قابل تعقیب و مجازات هستند والله العالم. ب) احکام شرعی جاری می‌شود. والله العالم.^(۱۹)

لکن در خصوص جرایم مشمول مجازات‌های تعزیری و بازدارنده، خواه در خارج از کشور ارتکاب این‌گونه جرایم مجازات سنگین‌تری نسبت به داخل مملکت داشته باشند و خواه برعکس، در هر صورت تعقیب و محاکمه مجدد این‌گونه افراد با اعتبار اصل امر مختومه و قضیه محکوم‌بها مواجه و در نتیجه، تعقیب و محاکمه و مجازات مجدد بی‌مورد بوده و خلاف اصل عدالت و انصاف می‌باشد. در این خصوص نیز در سئوالاتی که از آیات عظام شده است، تصریحی در محاکمه و مجازات مجدد دیده نمی‌شود. مثلاً آیت‌الله محمد تقی بهجت در پاسخ این سؤال که آیا در صورتی که افرادی در خارج از کشور مرتکب جرایمی (از نوع تعزیری و یا بازدارنده) شده و طبق قوانین آن کشورها تعقیب و محاکمه گردیده و کیفر مقرر برای جرم موردنظر را گذرانیده و سپس به ایران مراجعت کرده‌اند، بفرمایید آیا قابل تعقیب و مجازات هستند یا خیر؟ فرموده‌اند: بستگی به نظر قاضی جامع شرایط دارد.^(۲۰) آیت‌الله صافی گلپایگانی نیز فرموده‌اند: موکول به نظر حاکم شرع جامع‌الشرایط است. هر چند آیت‌الله محمد فاضل لنکرانی تصریح فرموده‌اند که... کما اینکه حدود و سایر تعزیرات حق‌اللهمی نیز قابل پیشگیری می‌باشد و به‌طور کلی حکم آنها (کشورهای غیرمسلمان) هیچ اعتباری ندارد.^(۲۱)

حقوقدانان کشور نیز در این خصوص نظریاتی ارائه داده‌اند که ظاهراً بیشتر تمایل به اعتبار امر مختومه نشان داده‌اند. به‌عنوان نمونه به تعدادی از این نظریات اشاره می‌شود. اداره حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۵۴۰ مورخه ۱۳۶۸/۵/۹ بیان داشته است: «کسی که به اتهام ارتکاب جرمی در کشور محل وقوع آن محاکمه شده است مجدداً در ایران به همان اتهام قابل محاکمه نیست.» در نظریه دیگری به شماره ۷/۷۲۵۵ مورخه ۱۳۷۷/۱۱/۲۹ بیان داشته است: «چنانچه متهم در اتریش دستگیر و محاکمه گردیده تعقیب مجدد وی در ایران به همان اتهام خلاف اصول کلی دادرسی کیفری می‌باشد.» در نظریه شماره ۷/۴۳۲۲ مورخه ۱۳۷۶/۸/۱۸ اعلام داشته‌اند: «هرگاه یکی از اهالی ایران در خارج از کشور جرمی مرتکب گردد که آن عمل طبق قوانین ایران نیز جرم باشد و مرتکب در کشور محل وقوع آن (جرم) مجازات نشده باشد، برابر قوانین جزایی ایران قابل مجازات خواهد بود و اگر در آن کشور مجازات شده باشد دیگر در ایران بابت همان جرم مجازات نخواهد شد و معاونت محترم ریاست قوه قضاییه بر این عقیده‌اند که اگر جرم ارتکاب شده در خارج مستلزم حد شرعی باشد در ایران هم قابل تعقیب و مجازات خواهد بود.» در نظریه شماره ۷/۷۸۶۰ مورخه ۸۰/۹/۳ مرقوم داشته‌اند که: «چنانچه متهم ایرانی در خارج از کشور دستگیر و محاکمه شده است و.... تعقیب مجدد وی در ایران به همان اتهام خلاف اصول کلی دادرسی کیفری است؛ زیرا برای یک جرم بیش از یک‌بار مجازات منطقی نیست.» در نظریه دیگری به شماره ۷/۶۸۵۳ مورخه ۸۱/۸/۲۲ آمده است که: «چنانچه متهم ایرانی در خارج از ایران دستگیر و محاکمه گردیده و.... تعقیب مجدد متهم در ایران به همان اتهام خلاف اصول کلی دادرسی کیفری می‌باشد.» بالاخره در نظریه شماره ۷/۷۲۵۵ مورخه ۷۷/۱۱/۲۹ اظهار داشته‌اند: «.... قوانین جزایی ایران، اجرای احکام کیفری صادرشده از دادگاه‌های خارجی را توسط مراجع قضایی ایران تجویز نمی‌کند؛ ولی چنانچه حکم کیفری در مورد متهم ایرانی در خارج از کشور صادر و اجرا شود آن متهم در ایران مجدداً به همان اتهام قابل تعقیب نیست.» همان‌طور که

ملاحظه نمودید، اداره حقوقی قوه قضاییه مکرراً اعتبار امر مختومه و قضیه محکوم‌بها را در خصوص مرتکبین جرم در خارج از کشور مورد تأکید قرار داده و تعقیب مجدد این گونه محکومین را برخلاف اصول حاکم بر دادرسی‌های کیفری دانسته است.

بند ب:

در خصوص فروض بندهای ۳، ۲ و ۱ از بند “ب” هرچند متهم تحت تعقیب قرار گرفته ولی چون تعقیب وی به مرحله صدور حکم نرسیده و مجازات بر فعل مجرمانه بارنگردیده است، با فرض اینکه اعمال ارتكابی در ایران نیز جرم محسوب گردد، تعقیب و محاکمه وی وفق قوانین و مقررات جزایی ایران فاقد اشکال می‌باشد. در این خصوص اداره حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۶۸۵۳ مورخه ۱۳۸۱/۷/۲۲ بیان داشته است: «چنانچه متهم ایرانی... ولی چنانچه حکم قطعی درمورد وی صادر نشده و یا صادر شده ولی اجرا نگردیده باشد، طبق ماده (۷) قانون مجازات اسلامی و یا ماده (۵۷) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ در صورتی که در ایران دستگیر شود قابل تعقیب و مجازات خواهد بود.» در نظریه دیگری به شماره ۷/۷۲۵۵ به تاریخ ۷۷/۱۱/۲۹ نیز آمده است: «..... ولی چنانچه حکم قطعی درمورد وی (مرتکب ایرانی جرم در خارج از کشور) صادر نشده و یا اجرا نشده باشد، طبق ماده (۲۰۰) قانون آیین دادرسی کیفری و طبق ماده (۷) قانون مجازات اسلامی در صورتی که مرتکب در ایران دستگیر شود قابل تعقیب و مجازات می‌باشد.» هرچند عده‌ای نیز معتقدند صدور رأی برائت نیز مشمول همین قاعده خواهد بود؛ در نتیجه، چنانچه مرتکب در کشور خارجی برای عملی که انجام داده تحت تعقیب واقع و در نهایت به علت فقد جنبه جزایی (به موجب قوانین کشور خارجی) برائت حاصل نماید و سپس در ایران دستگیر شود، به استناد حکم برائت و اعتبار امر مختومه نخواهد توانست از خود دفاع کند؛ چرا که ملاک، قوانین جزایی ایران است.^(۲۳)

بالاخره در فروض ۵، ۶ از قسمت “ب” به نظر می‌رسد که موضوع در خصوص جرایم تعزیری و بازدارنده، مشمول قضیه محکوم‌بها و اعتبار امر مختومه قرار گرفته و در نتیجه، تعقیب مجدد و محاکمه و محکوم‌نمودن مرتکب برخلاف اصول حاکم بر دادرسی‌های کیفری باشد. همچنان که قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۷۸ در تبصره ماده (۱۷۴)، جرایم بازدارنده را در خارج از کشور مشمول مرور زمان دانسته است.^(۲۴)

در این خصوص عده‌ای از حقوقدانان معتقدند: «لازم به ذکر است که به نظر می‌رسد باتوجه به لزوم پرهیز از اعمال مجازات مضاعف، مواد (۷)، (۶) و (۵) قانون مجازات اسلامی در صورتی قابل اعمال باشند که فرد مرتکب در کشور محل ارتکاب جرم مجازات شده باشد.» در مخالفت با این نظر آمده است که، چنانچه مرتکب در کشور محل وقوع جرم به خاطر آن جرم محکومیت یافته و حکم نیز اجرا شده باشد، نخواهد توانست ایراد امر مختومه را مطرح کند؛ زیرا وضعیت او با ماده (۵۷) قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۶۸ منطبق است و در ماده (۵۷) نیز استثنایی ذکر نشده است.^(۲۵)

اما در خصوص جرایم مشمول حدود و قصاص و دیات، به رغم اینکه مرتکبین این گونه جرایم در خارج از کشور تحت تعقیب واقع و محکوم هم شده باشند و حکم نیز کلاً و یا قسمتی از آن به مورد اجرا گذاشته شده باشد، اکثر فقهای شیعه باتوجه به اصل جهان شمولی اسلام معتقدند که مرتکبین باید در حکومت اسلامی و وفق قوانین و مقررات جزایی اسلام محاکمه و محکوم شوند و محکومیت آنان در خارج از کشور با قوانین و مقررات غیراسلامی، اعتبار امر مختومه ایجاد نمی کند؛ که در این خصوص نظریات تعدادی از آیات عظام بیان گردید.

عده ای از حقوقدانان کشور نیز بدون اشاره صریح به جرایم مشمول حدود و قصاص و دیات و یا جرایم مشمول مجازات های تعزیری و بازدارنده، معتقدند که اگر دعوای کیفری باید در دادگاه های ایران مورد رسیدگی قرار گیرد، در دادگاه های خارجی رسیدگی شود و حکم قطعی نسبت به آنها صادر شود، این حکم نسبت به دادگاه های کیفری ایران اعتبار امر مختومه را نخواهد داشت.^(۲۷)

نتیجه گیری:

نتیجه ای که از بحث مطرح شده می توان گرفت این است که اگر یک فرد ایرانی در خارج از کشور مرتکب عملی شود که از نظر قانون ایران جرم محسوب شود، لکن در کشور خارجی به هر دلیلی مورد تعقیب جزایی قرار نگیرد یا تصمیم نهایی در خصوص عمل مجرمانه وی گرفته نشود، جرایم موضوع مجازات های حدود و قصاص و دیات در کشور قابل رسیدگی خواهد بود. سایر جرایم در صورتی مورد رسیدگی قرار خواهند گرفت که مشمول مرور زمان موضوع تبصره ماده (۱۷۴) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ نگردند.

چنانچه جرایم ارتكابی در خارج از کشور مورد رسیدگی نهایی قرار گرفته و حکم نیز صادر و حتی اجرا هم شود، در خصوص جرایم موضوع مجازات های حدود و قصاص و دیات باتوجه به اصل جهان شمولی اسلام و نظریات آیات عظام که مورد اشاره قرار گرفت، در قصاص و دیات و حد قذف و سرقت چنانچه مجنی علیه و یا اولیای دم و یا مقذوف و مسروق منه در ایران شکایت کنند و قبلاً نیز از حق خود صرف نظر نکرده باشند و همچنین در سایر حدود مطلقاً قابل رسیدگی مجدد خواهند بود؛ هر چند که با قاعده امر مختومه نیز تعارض حاصل می گردد. به عبارت دیگر، احکام صادر شده و اجرا شده در خصوص جرایم حدود و قصاص و دیات نه تنها تأثیری در رسیدگی مجدد به این گونه جرایم وفق قوانین و مقررات اسلام ندارد، بلکه در مجازات نیز تأثیری نداشته؛ یعنی احتساب نخواهند گردید.

در خصوص سایر جرایم غیر از حدود و قصاص و دیات اگر فرد ایرانی مرتکب جرم، مورد تعقیب جزایی قرار گرفته و تصمیم نهایی در خصوص اتهام وی صورت گرفته شده باشد، صرف نظر از اینکه نتیجه این تصمیم نهایی محکومیت فرد ایرانی بوده باشد یا نه و صرف نظر از اینکه حکم صادر شده اجرا شده باشد یا خیر و باتوجه به اینکه در کشور ما اجرای حکم صادر شده از محاکم خارجی مورد پذیرش قرار نگرفته است؛ در هر صورت، با عنایت به اعتبار امر مختومه، رسیدگی مجدد برخلاف اصول دادرسی خواهد بود.

پی نوشت ها:

۱ - ماده (۵) قانون مجازات اسلامی: «هر ایرانی یا بیگانه‌ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم ذیل شود و در ایران یافت شود و یا به ایران مسترد گردد، طبق قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران مجازات می‌شود: ۱ - اقدام علیه حکومت جمهوری اسلامی ایران و امنیت داخلی و خارجی و تمامیت ارضی یا استقلال کشور جمهوری اسلامی ایران، ۲ - ...»

ماده (۶) قانون مجازات اسلامی: «هر جرمی که اتباع بیگانه که در خدمت دولت جمهوری اسلامی ایران هستند و یا مستخدمان دولت به مناسبت شغل و وظیفه خود در خارج از قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران مرتکب می‌شوند و همچنین هر جرمی که مأموران سیاسی و کنسولی و فرهنگی دولت ایران که از مصونیت سیاسی استفاده می‌کنند مرتکب گردند، طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران مجازات خواهد شد.»

ماده (۸) قانون مجازات اسلامی: «درمورد جرایمی که به موجب قانون خاص یا عهد بین‌المللی، مرتکب در هر کشوری که به‌دست آید محاکمه می‌شود. اگر در ایران دستگیر شد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات خواهد شد.»

۲ - برخی از حقوقدانان، صلاحیت جهانی رسیدگی به جرایم را این‌گونه تعبیر کرده‌اند: مرتکب جرایم علیه بشریت (تجاوز - نسل‌کشی - جرایم جنگی و جرایم علیه بشریت) در هر جای دنیا که یافت شده و دستگیر شوند دولت محل دستگیری مکلف به محاکمه وی و یا استرداد او به دادگاه صالح دیگر برای محاکمه می‌باشد. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به:

International Law commission, Report, Draft code of crimes Against the peace and security of mankind, ۱۹۹۵, P. ۲.

۳ - برخی از حقوقدانان فقط به اصل سرزمینی بودن محاکم اعتقاد دارند. در این خصوص «سزاکاریا» می‌گوید: «کیفر باید در جایی اعمال گردد که جرم در آنجا روی داده. این دلیل مهم که فقط در محل ارتکاب جرم است که افراد ناگزیرند که با مجازات، آثار شومی که بزه ایجاد کرده را از بین ببرند.» برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: حسینی‌نژاد، حسینقلی، حقوق کیفری بین‌المللی، تهران، نشر میزان، ۱۳۷۸ ه.ش، ص ۴۳.

۴ - در صلاحیت واقعی و جرایمی که امنیت ملی و منافع اساسی و حیاتی یک کشور را به مخاطره جدی می‌اندازد، اصل عدم منع محاکمه مجدد مورد توجه قرار نمی‌گیرد یا حداکثر به شکل تعدیل یافته‌ای (احتساب مجازات مرتکب) ممکن است مورد توجه باشد. اما در خصوص سایر جرایم، این قاعده به‌طور جدی مورد توجه اکثر حقوقدانان می‌باشد.

۵ - در بند «ج» ماده (۳) قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴، در خصوص قاعده احتساب مجازات اعمال شده در خارج از کشور آمده بود: «هر ایرانی یا بیگانه‌ای که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرایم زیر شود، طبق قانون ایران مجازات می‌شود و هرگاه نسبت به آن جرم در خارج مجازات شده باشد بابت مجازاتی که در دادگاه‌های ایران تعیین می‌گردد، احتساب خواهد شد.»

درباره احتساب مجازات اعمال شده در خارج از کشور در جرایم تعزیری و بازدارنده، حضرت آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی چنین نظر داده‌اند: «... در جرایم تعزیری و بازدارنده باتوجه به اینکه تعزیر به نظر حاکم است، چنانچه در آنجا (خارج از کشور) تعزیر شده باشد، هرچند به‌صورت زندان، حاکم می‌تواند تعزیر را در اینجا تخفیف دهد و لو تعزیر او به صورت ملامت و سرزنش و اندرز بوده باشد.» برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: گنجینه آرای فقهی - قضایی، مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه، نسخه ۱ (نرم‌افزار رایانه‌ای)

Akeharst _ Michal, A modern intaroduction to international Law, tned, unwin hyman, ۱۹۸۸, P. ۱۰۶.

۷ - ... پس به‌طور کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت که عموم و کلیت ولایت اسلامی چنین حکم می‌کند که هرکس از مسلمانان و شخص ذمی که زیر چتر حمایت این ولایت قرار گرفته است در هر جا و مکانی چه در کشور اسلامی و چه در دارالحرب، چه در کشتی‌های جنگی و تجارتی چه در آبهای فلات قاره و آبهای آزاد، چه در هواپیماها و چه در فضای ماورای جو زمین، مرتکب هر جرمی از جرایم گردد، از نظر حقوق جزای اسلامی مسئول است و مستحق کیفر آن خواهد بود. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیقی در حقوق جزای عمومی اسلامی، چاپ پنجم، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۶ هـ.ش، ص ۱۱۹.

۸ - از عموم ولایت امام(ع) یا ولی فقیه بر مسلمین چنین مستفاد می‌شود که مسلمین در هر مکانی که باشند چه در دارالاسلام و چه در دارالحرب، محکوم به احکام اسلامی هستند. بنابراین، هرگاه مسلمانی در کشور بیگانه مرتکب جرمی شود و سپس به وطن اسلامی برگردد و در محکمه قضایی اسلامی به یکی از راههای موجب علم شرعی، جرم او به ثبوت برسد، حد و کیفر درباره او به اجرا درخواهد آمد. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: فیض، علیرضا، مقارنه و تطبیق در حقوق جزای عمومی اسلام، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۹ هـ.ش، ص ۸۸.

۹ - Concubinage یعنی دو شخص (کونکوبین Concubine) بدون ازدواج با هم زندگی مشترک نمایند، خواه از دو جنس مخالف باشند یا نه. برای مطالعه بیشتر رجوع کنید به: خمایی‌زاده، فرهاد، قرارداد مدنی زندگی مشترک در فرانسه، مجله تحقیقات حقوقی شماره ۳۲-۳۱، پاییز و زمستان ۱۳۷۹ هـ.ش، صص ۱۹۱-۱۶۷.

۱۰ - دو همسری از نظر حقوق جزای انگلستان جرم محسوب می‌گردد. در این خصوص قانون ۱۹۸۱ م، انگلستان در جرایم علیه اشخاص چنین می‌گوید:

It is an offence if anyone being married shall marry any other person during the life of the former husband or wife... S. ۵۷ of the offence against the person Act, ۱۸۶۱.

۱۱ - در این خصوص اداره حقوقی قوه قضاییه در نظریه مشورتی شماره ۷/۲۱۱۴ مورخه ۷۴/۵/۱ بیان داشته است: «چنانچه جرم در خارج از ایران واقع شده باشد و از موارد منعکس در مواد (۵) الی (۸)

- قانون مجازات اسلامی که جزء استفتائات محسوب می‌شود، نباشد؛ مقامات قضایی، صالح به رسیدگی نمی‌باشند هرچند که مجنی‌علیه نیز تابعیت ایرانی داشته باشد.
- ۱۲ - زراعت، عباس - مهاجری، علی، شرح قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری، تهران، نشر فیض، چاپ اول، ۱۳۷۸ ه‍.ش، ص ۲۰۳
- ۱۳ - درخصوص اصل جهان شمولی اسلام، به آیاتی از قرآن شریف نیز استناد شده است ازجمله آیه ۲۸ از سوره مبارکه سبا که می‌فرماید: «و ما ارسلناک الا کافة للناس بشیراً و نذیراً» همچنین آیه ۱۵۸ از سوره مبارکه اعراف که می‌فرماید: «قل یا ایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعاً»
- ۱۴ - مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور کیفری، جلد دوم، معاونت آموزش و تحقیقات قوه قضاییه - مرکز تحقیقات فقهی، چاپ اول، قم، ۱۳۸۲ ه‍.ش، ص ۱۹۰
- ۱۵ - گنجینه آرای فقهی - قضایی، مرکز تحقیقات فقهی قوه قضاییه، نسخه ۱، نرم افزار رایانه‌ای، سؤال ۱۴۷.
- ۱۶ - مجموعه نظریات مشورتی فقهی در امور کیفری، ص ۱۹۰
- ۱۷ - همان، ص ۲۰۰
- ۱۸ - همان.
- ۱۹ - همان، صص ۱۸-۱۹
- ۲۰ - همان، ص ۱۹۰
- ۲۱ - همان، صص ۱۸-۱۹
- ۲۲ - همان، ص ۱۹۰
- ۲۳ - زراعت، عباس - مهاجری، علی، پیشین، ص ۲۰۳
- ۲۴ - تبصره ماده (۱۷۴) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸: «... احکام دادگاه‌های خارج از کشور نسبت به اتباع ایرانی در حدود مقررات و موافقت‌نامه‌های قانونی مشمول مقررات این ماده می‌باشد».
- ۲۵ - میرمحمدصادقی، حسین، حقوق جزای بین‌الملل، مجموعه مقالات، نشر میزان، چاپ اول، پاییز ۱۳۷۷ ه‍.ش، ص ۲۷۰
- ۲۶ - زراعت، عباس - مهاجری، علی، پیشین.
- ۲۷ - زراعت، عباس، اصول آیین دادرسی کیفری، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد، ۱۳۸۲ ه‍.ش، ص ۱۷۷.

